

А. А. Нікітін, кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-1376-6764

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

У статті досліджено сутність адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності як одного з ключових інструментів формування сприятливого бізнес-середовища в умовах розвитку правової, демократичної та соціальної держави.

Обґрунтовано, що ефективне функціонування підприємництва потребує не лише чітких норм матеріального права, а й ефективного адміністративного інструментарію для їх реалізації, контролю та захисту прав суб'єктів господарювання.

Здійснено аналіз еволюції доктринального розуміння підприємницької діяльності в адміністративному праві – від підходів радянського періоду до сучасної української правової думки та зарубіжного досвіду країн ЄС і США.

Значну увагу приділено нормативно-правовим актам, що регламентують адміністративні процедури, зокрема реєстрацію, ліцензування, видачу дозволів, а також функціям контролю, нагляду й адміністративного судочинства.

Виявлено основні проблеми правозастосування, серед яких: надмірне регулювання, складність адміністративних процедур, фрагментарність законодавства, неузгодженість між законодавчими та підзаконними актами.

Окремо висвітлено значення цифровізації публічної адміністрації, що відображається у функціонуванні порталів адміністративних послуг (зокрема «Дія») як важливого елементу модернізації управління.

На основі вивчення наукових підходів, нормативної бази та міжнародних рекомендацій запропоновано напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання підприємництва, які охоплюють дерегуляцію, кодифікацію, розвиток сервісної функції публічної адміністрації, ризикоорієнтований підхід у сфері контролю.

Зроблено висновок про необхідність системного перегляду державної регуляторної політики для підвищення ефективності взаємодії держави з бізнесом.

Практична цінність дослідження полягає у формулюванні теоретично обґрунтованих пропозицій, здатних сприяти підвищенню ефективності взаємодії між державою і бізнесом.

Ключові слова: адміністративне право, підприємництво, державне управління, регулювання, дерегуляція, адміністративні послуги, цифровізація.

A. A. Nikitin. Administrative and legal support of entrepreneurial activities: doctrinal approaches

The article explores the essence of the administrative and legal framework for entrepreneurial activity as one of the key tools in forming a favorable business environment in the context of developing a legal, democratic, and social state. It is substantiated that the effective functioning of entrepreneurship requires not only clear norms of substantive law but also a functioning administrative mechanism for their implementation, oversight, and protection of the rights of economic entities.

The paper analyzes the evolution of doctrinal interpretations of entrepreneurial activity in administrative law – from Soviet-era approaches to modern Ukrainian legal thought and foreign practices of EU and US legal systems. Particular attention is paid to legal acts that regulate administrative procedures such as registration, licensing, and permitting, as well as control, supervision, and administrative justice functions.

The study identifies key problems of law enforcement practice, including overregulation, complexity of administrative procedures, legislative fragmentation, and inconsistencies between laws and subordinate regulations. The importance of digitalization of public administration is separately highlighted, particularly through the use of electronic administrative service platforms (such as the Ukrainian portal “Diia”) as a critical element of administrative modernization.

Based on an analysis of academic approaches, regulatory frameworks, and international recommendations, the author outlines several directions for improving administrative and legal regulation of entrepreneurship. These include deregulation, codification, the development of the service function of public administration, and the implementation of a risk-based approach to control.

It is concluded that a systematic revision of state regulatory policy is necessary to improve the efficiency of state-business interaction. The practical value of the study lies in the formulation of theoretically grounded proposals aimed at enhancing cooperation between the state and business.

Key words: administrative law, entrepreneurship, public administration, regulation, deregulation, administrative services, digitalization.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасна система публічного управління в Україні потребує ефективного правового механізму регулювання підприємницької діяльності як основи економічного розвитку держави. У зв'язку з трансформацією моделі державного управління на засадах сервісної держави, значення адміністративно-правового забезпечення підприємництва суттєво зростає.

Сучасна українська доктрина адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності перебуває на етапі активного формування.

Незважаючи на значний масив наукових праць, вона ще не набула належного концептуального оформлення, що проявляється в наявності ряду суперечностей у теоретичному осмисленні цього феномену.

Однією з головних проблем є **відсутність єдиного, усталеного понятійного апарату**. У науковій літературі терміни «адміністративно-правове регулювання», «адміністративно-правове забезпечення», «державне управління підприємництвом» тощо нерідко використовуються як синоніми, хоча вони мають різне змістове навантаження. Це ускладнює розуміння меж компетенції публічної адміністрації та природи правовідносин між державою та бізнесом.

Крім того, **залишається слабо дослідженою прикладна складова** забезпечення підприємництва, особливо у сфері цифровізації адміністративних послуг, інтеграції інноваційних механізмів взаємодії з бізнесом, оцінки ефективності функціонування інституцій. Існує розрив між теоретичними конструкціями та практикою правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності досліджували такі науковці, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, Л.Ю. Вдовиченко, К.К. Демидюк, В. К. Колпаков, О.В. Клим, С. С. Лисенко, О. В. Кузьменко, Х. Ю. Кульгавець, С.В. Серебряк, Л. В. Хомко та ін.

Клим О.В. дослідивши механізм адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, з'ясував його основні завдання, функцій та значення для розвитку ефективної підприємницької діяльності [1, с. 483].

Важливе практичне значення для дослідження напрямів адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності має монографічне дослідження Лисенко С.С. «Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності у сфері торгівлі». Як зазначає автор предметом адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності у сфері торгівлі є питання легалізації суб'єктів торгівельної діяльності, патентування, ліцензування та сертифікації, захисту прав споживачів, притягнення винних осіб, які порушили правила торгівлі, до адміністративної відповідальності, а регулювання [2, с. 5].

Метою статті є комплексне дослідження доктринальних підходів до розуміння адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні, а також систематизація його елементів та визначення ефективних форм правового впливу в умовах сучасної правової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво є найбільш розповсюдженим видом творчої соціальної корисної діяльності фізичних і юридичних осіб у державах з ринковою економікою. Такий вид діяльності регулюється нормами права, вагоме місце серед яких належить адміністративним [2, с. 5].

Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання являє собою складну систему суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією компетентними органами держави функцій і повноважень щодо забезпечення можливості здійснення суб'єктами господарювання самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик діяльності по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку [3, с. 232].

А. Чорна під адміністративно-правовим регулюванням, розуміє один із видів регулюючого впливу на суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими органами публічної адміністрації за допомогою багатоманітного, нормативно закріпленого інструментарію – методів та засобів [4, с. 129–130].

На наш погляд, до основних складових адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності слід віднести:

- нормативне регулювання – сукупність законодавчих та підзаконних актів, що визначають правовий статус підприємця, умови та межі провадження підприємницької діяльності, порядок взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.
- адміністративні процедури та послуги – зокрема, процедури державної реєстрації, ліцензування, видачі дозволів, отримання висновків тощо.
- контрольна та наглядова діяльність органів публічної адміністрації – здійснення перевірок, застосування санкцій, моніторинг дотримання законодавства.
- забезпечення реалізації та захисту прав і законних інтересів підприємців, зокрема через доступ до ефективних механізмів оскарження дій або рішень органів влади, а також через впровадження цифрових сервісів і прозорих процедур взаємодії.

У цьому контексті слід виокремити роль інституцій, що здійснюють функції публічної адміністрації у форматі сервісного обслуговування підприємців. Зокрема, йдеться про Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи) та цифрові платформи на кшталт «Дії», які істотно спрощують процеси взаємодії між бізнесом і державними органами.

Отже, адміністративно-правове забезпечення підприємницької діяльності постає не лише як інструмент правового регулювання, а й як складова державної політики підтримки підприємництва. Воно покликане стимулювати економічну ініціативу, забезпечуючи сприятливі умови для реалізації господарської діяльності в межах чинного законодавства.

Слід розрізняти поняття адміністративно-правового регулювання та адміністративно-правового забезпечення підприємницької діяльності.

Адміністративно-правове регулювання – це спеціальний вид правового регулювання, об'єктом впливу якого виступають адміністративні правовідносини. Таке правове регулювання здійснюється виключно за допомогою адміністративно-правових засобів.

У свою чергу, адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності – це сукупність правових засобів, а також процесів і станів, які настають у вольових суспільних відносинах, що стосуються підприємницької діяльності, в результаті впливу на них адміністративно-правових норм [5, с. 36].

Адміністративно-правове забезпечення, у свою чергу, включає конкретні інституційні та процедурні механізми, спрямовані на підтримку, обслуговування та захист прав суб'єктів господарювання з боку органів виконавчої влади.

У цьому контексті адміністративно-правове забезпечення має функціональний характер і включає такі складові:

Правове регулювання – здійснюється через систему законодавчих і підзаконних актів, що визначають загальні засади, порядок функціонування, умови входу на ринок, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання.

До них належать, зокрема, Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [6], Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [7], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [8], Кодекс України про адміністративні правопорушення [9], Закон України «Про адміністративні послуги» [10], тощо.

Адміністративні процедури й послуги. Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг [11, с. 165].

Контрольні та наглядові функції. Ефективна система державного нагляду (контролю) повинна бути організована таким чином, щоб стимулювати суб'єктів господарювання до проведення систематичної роботи з виявлення та виправлення порушень вимог безпеки [12, с. 39].

Гарантії реалізації прав підприємців. У вузькому значенні правові гарантії слід розуміти як сукупність норм об'єктивного права, що забезпечують реалізацію, охорону, захист і відновлення суб'єктивних прав та законних інтересів суб'єктів права. У широкому значенні правові гарантії передбачають також системне та послідовне закріплення норм об'єктивного права у відповідних джерелах, їх однозначне тлумачення та ефективне застосування [13, с. 10, 109].

З огляду на зазначене, адміністративно-правове забезпечення підприємницької діяльності постає не лише як правовий вплив, але й як комплексний механізм державної політики, спрямований на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва в межах правового поля.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення підприємницької діяльності слід розглядати не лише як сукупність юридичних норм, а як функціональний інструмент реалізації державної політики у сфері господарювання. Його ключова мета полягає у формуванні сприятливого підприємницького середовища, заснованого на принципах законності, прозорості, доступності адміністративних процедур та ефективної взаємодії між державними органами і суб'єктами господарювання.

Важливою складовою практичної реалізації адміністративно-правового забезпечення є система надання адміністративних послуг, що включає як фізичні канали (Центри надання адміністративних послуг), так і цифрові сервіси, насамперед електронний портал «Дія». Такий підхід відповідає концепції сервісної держави, спрямованої на спрощення процедур взаємодії бізнесу з державою, підвищення прозорості та доступності публічних послуг [11].

В межах проєкту EU4DigitalUA розроблено комплексну послугу e-Підприємець. Сервіс пропонує комплекси послуг за кількома видами малого бізнесу – для кафе, салонів краси, точок продажу, ІТ або іншого виду діяльності. Опитувальник уточнює деталі сервісів, щоб вам було легше визначити, що саме потрібно. Заява автоматично надсилається органам державної влади після реєстрації бізнесу [14].

Переваги реєстрації ФОП через ДІЮ:

- Онлайн-реєстрація: Процес реєстрації ФОП через ДІЮ відбувається онлайн, що забезпечує зручність та швидкість процесу.

- Електронна документація: Всі необхідні документи можна подати в електронній формі, що спрощує процес та уникне необхідності особисто звертатися до державних установ.

- Час реєстрації: Процес реєстрації ФОП через ДІЮ може бути значно швидшим у порівнянні з традиційними методами реєстрації [15].

Формування ефективної державної політики у сфері підприємництва вимагає застосування цілого комплексу форм і методів адміністративно-правового впливу. Вони забезпечують реалізацію норм права

у практичній діяльності суб'єктів владних повноважень та підприємців, спрямовану на створення правових умов для безперешкодного ведення господарської діяльності.

Форми реалізації адміністративно-правового забезпечення є зовнішніми проявами управлінської діяльності публічної адміністрації щодо регулювання підприємництва. До них належать:

- Правотворча діяльність, яка полягає у розробленні, прийнятті та реалізації нормативно-правових актів, що визначають правовий режим підприємницької діяльності.
- Адміністративні акти індивідуальної дії, зокрема видача ліцензій, дозволів, сертифікатів, погоджень.
- Управлінські рішення загального характеру, наприклад, розроблення державних та регіональних програм підтримки підприємництва.
- Надання адміністративних послуг, що регламентуються спеціальним законодавством і здійснюються у стандартизованому порядку через ЦНАПи, електронні платформи тощо.

Методи адміністративно-правового забезпечення становлять сукупність способів, за допомогою яких органи публічної адміністрації впливають на суб'єктів підприємницької діяльності. Серед них можна виокремити:

- адміністративно-зобов'язальний метод, що передбачає встановлення обов'язкових вимог для суб'єктів господарювання та контроль за їх виконанням.
- дозвольно-реєстраційний метод, який полягає у фіксації прав підприємців на провадження певної діяльності через дозвольні або реєстраційні процедури.
- метод нагляду і контролю, що реалізується через здійснення планових і позапланових перевірок.
- метод стимулювання, який передбачає надання преференцій, грантів, податкових пільг або інших форм державної підтримки.
- інформаційно-консультативний метод, що реалізується через роз'яснення норм чинного законодавства, інформування підприємців про зміни у правовому полі, надання допомоги у веденні господарської діяльності.

Застосування тієї чи іншої форми та методу адміністративно-правового впливу визначається як особливостями правового статусу органу публічної влади, так і конкретними обставинами реалізації підприємницької ініціативи. Як слушно зазначає Грицай І.О., основними формами адміністративно-правового регулювання будь-якої діяльності, в тому числі діяльності неурядових правозахисних організацій, є правові форми: прийняття нормативних та індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління (наприклад, про порядок реєстрації чи ліквідації неурядової правозахисної організації), укладання адміністративних договорів, здійснення юридично-значимих дій, – та неправові форми: проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних операцій [16, с. 196].

В умовах цифровізації державного управління особливого значення набувають електронні адміністративні сервіси, які дозволяють забезпечити швидкість, зручність і прозорість процедур взаємодії бізнесу та держави.

Таким чином, ефективна реалізація адміністративно-правового забезпечення підприємництва потребує гнучкого поєднання різних форм і методів впливу, що базуються на принципах правової визначеності, належного адміністрування та орієнтації на потреби суб'єктів господарювання.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що адміністративно-правове забезпечення підприємницької діяльності є ключовим чинником у формуванні ефективного та стабільного бізнес-середовища. Воно охоплює систему норм, процедур і інституцій, спрямованих на регламентацію, обслуговування та захист прав і свобод суб'єктів господарювання в умовах правової держави.

У статті було розглянуто основні доктринальні підходи до розуміння підприємництва в адміністративному праві, проаналізовано класичні та сучасні концепції, а також надано порівняльну характеристику з міжнародними підходами. Особливу увагу приділено формам і механізмам адміністративного впливу, серед яких важливу роль відіграють реєстраційні, ліцензійні та дозвольні процедури, контроль і нагляд, а також адміністративне судочинство як форма захисту прав підприємців.

Дослідження дозволило виявити низку проблем у чинній системі регулювання, зокрема надмірне бюрократичне навантаження, нестабільність і фрагментарність нормативної бази, а також недосконалість дозвольної системи. З урахуванням європейського досвіду та сучасних тенденцій цифровізації публічного управління окреслено перспективні напрями вдосконалення: дерегуляція, системна кодифікація, розширення цифрових інструментів, запровадження ризикоорієнтованого підходу до контролю, а також залучення бізнес-спільноти до формування політики.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання при підготовці нормативних актів, розвитку адміністративних процедур, впровадженні сервісної моделі держави та удосконаленні взаємодії між владою та підприємцями.

Список використаних джерел:

1. Клим О. В. Загальна характеристика адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 483–487.

2. Лисенко С. С. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності у сфері торгівлі : монографія / С. С. Лисенко ; за заг. ред. С. Є. Дурнова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 176 с.
3. Доскевич В. Г. Підприємницька діяльність: теоретичні засади адміністративно-правового регулювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2(1). С. 227–233.
4. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 128–132.
5. Демидюк К. К. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2003. С. 35–37.
6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січ. 2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20/ed20280828>
7. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вер. 2005 р. № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>
8. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 бер. 2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
10. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вер. 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
11. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності : навчальний посібник Львів : ЛьвДУВС, 2016. 424 с.
12. Вдовиченко Л. Ю. Державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності: релевантний для України міжнародний досвід. *Бізнесінформ*. 2018. № 1. С. 35–41.
13. Серебряк С. В. Гарантії при запровадженні спеціальних режимів господарювання: переосмислення підходів до розуміння. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 1 (45). С. 101–110.
14. Власна справа за пів години з е-Підприємець: 10 послуг в одній заяві на порталі Дія. Міністерство цифрової трансформації України, опубліковано 12 червня 2024 р. <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-za-piv-hodiny-z-e-pidpriyemets-10-posluh-v-odnii-zaiavi-na-portali-diia>
15. Каплоух В. Реєстрація ФОП через Дію в Україні. Переваги та недоліки. 06.05.2024. <https://consultant.net.ua/consultant-article/2660>
16. Грицай О. І. Принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 192–197.

Дата надходження статті: 06.08.2025

Дата прийняття статті: 25.08.2025

Опубліковано: 01.10.2025